

BENCSIK GÁBOR

Százados út, művésztelep, gyerekkor

Ha az ember a családjával beköltözik egy közösségbe, egy faluba vagy egy körülhatárolható településrészbe, az ott lakók egy idő után a számára két nagy csoportra oszlanak: újakra és régiekre. Mindenki régi lesz, aki az illető oda-költözésekor már ott élt, és mindenki új, aki akár csak egy évvel később érkezett. Ha aztán az ember felnővén elköltözik, egy harmadik csoport is keletkezik: akiket nem ismer, mert akkor jöttek, amikor ő már nem ott lakott.

Ahogy visszaemlékezem a gyerekkorom idejére, bár anyám ma is itt él, az én számomra így oszlanak újakra, régiekre és ismeretlenekre a Százados úti művésztelep különféle rendű és rangú lakói, szobrászok, festők és családtagjaik. Különösen a régiek emléke eleven, mint az iskolában, ahol az ember a fölötte járókat jobban ismeri, mint az utána következő évfolyamok diákjait. Azért az újakról is sok emlékem él, az elköltözésem után érkezőkről viszont már mások őriznek emlékeket, ahogy azokról is, akik már nem éltek, amikor mi odaköltöztünk.

A szüleim 1961-ben kaptak itt lakást, addig egyáltalán nem volt saját otthonunk. Évekig a Képzőművészeti Főiskola Herman Ottó utcai kollégiumának mosókonyhájában éltünk, de mert innen is mennünk kellett, egy évig a kecskeméti művésztelepen vártuk a sorsunk jobbra fordulását, úri szegénységben, ahol csengő hívott étkezésre.

A Százados úti lakás volt a család első saját főbérlete, a bátyámmal itt nőttünk föl. Nehéz jobb körülményeket elképzelni egy gyereknek, mint amilyen a Művésztelep volt. Négyhektáros, körülkerített kert a nyolcadik kerületben, értelmiségi falu a városban, kutyák, macskák, madarak, füves tér a foci-záshoz, fák, bokrok az indiánosdihoz, izgalmas műtermek érdekes emberekkel, szóval minden, amire egy gyereknek szüksége lehet. Akkoriban, a hatvanas, hetvenes években, mint mindenütt, nálunk is sok volt a gyerek, négy-öt is jutott egy korosztályra, elegendő társaság egymásnak. Hetek, hónapok múlhattak el úgy, hogy az ötven méterre lévő iskolát leszámítva ki sem tettük a lábunkat.

A gyerekek van egy fontos képessége: a legmufurcabb öregeket leszámítva bejáratos a szomszédokhoz. Ha a családnál van gyerek, akkor nyilvánvaló, hogy a többi is bejön. Néha a felnőttek ezért-azért küldik a gyereket, vagy a gyerek maga szeretne valamit. Ha már végképp nincs más ok, húsvétkor meg lehet locsolni a család nőtagjait. Így jártam például Csorba Gézáéknál (sok köztéri szobra közül talán a Liszt Ferenc téri Ady-szobor a legismertebb), hogy a pajtásaimmal vénlány hűgát, Herminkét meglocsoljuk. Komolyan vették a dolgot, behívtak, megkínáltak süteménnyel, adtak piros tojást és fejenként két forintot, meg is voltunk a zsákmánnyal elégedve.

Csorba Géza kicsi ember volt, magának való, Herminkével ketten éltek a nagy lakásban. Velünk, gyerekekkel nemigen foglalkozott, köszöntünk, vissza-köszönt. Volt egy szürke pulijuk, valami baja lehetett szegénynek, ha pisilnie kellett, előtte mindig körberohanta a házat. Herminke naphosszat az ablakot pucolta újságpapírral, azt gondoltuk, és bizonyára igazunk is volt, hogy valójában nézelődött az ablakban, az volt a szórakozása. Velünk átellenben laktak,

néha hallottuk őket veszekedni. Hallottuk Herminke vékony hangját: beteg vagyok! Csorba a maga mély hangján visszakiabált: én vagyok beteg!

A művésztelep házainak többségében két lakás van, a hozzájuk tartozó műtermekkel. A Csorba-ház másik műtermét egy szobrász házaspár használta, Gádor Magda és Nagy Sándor, Sanyi-Manyi, ahogy emlegették őket, Nagy Sándort még úgy is, hogy Kőevő. Csak a műterem volt az övék, minden reggel együtt jöttek, este együtt mentek el, és egész nap dolgoztak, jó időben függönnyel eltakart nyitott ajtó mellett. Nagy Sándor géppel faragta a követ, egész nap vijjogott a csiszológép, szállt a por.

A mögöttük lévő házban Moldován István, Erdélyből átszarmazott festő lakott, a lánya nálunk jóval idősebb, nem a mi bandánkhoz tartozott, viszont volt a háza előtt egy hatalmas cseresznyefa, arról érés idején rengeteg cseresznyét ettünk. Engedélyt kellett kérnünk, hogy fölmehecssünk a fára, de mindig megengedte, inkább a felesége veszekedett velünk, hogy letördeljük az ágakat – ami egyébként nyilván igaz volt.

Egy épülettel arrébb, a templomkert háta mögött lakott Gábor Móric festő, Gabi bácsi, szívélyes kicsi öregember, akit mindenki szeretett, a felnőttek és a gyerekek is. Mi többek között azért, mert néha bemehettünk a műtermébe, ami olyan tiszta volt mindig, mint egy lakószoba. Afféle doyen volt ő a telepen, a kora mellett a legrégebbi lakó jogán is, hiszen még az első világháború előtt költözött oda. Hogy az egészségét karbantartsa, minden nap elgyalogolt a Keleti pályaudvarig és vissza. A sétának eredményesnek kellett lennie, 97 évig élt.

Mi, gyerekek két szobrászt kedveltünk a legjobban. Az egyik Szlávics László, végzettsége szerint ötvös, emellett szürrealista festő és bravúros fémműves, a gyúrt vörösrézlemez szobrát apám is az ő segítségével készítette el. Szlávics vasszagú műterme a szanaszét heverő szerszámok és vasak garmadával leginkább zsúfolt lakatosműhelyre hasonlított, valóságos meseország egy tízéves gyerekeknek. Ha kértünk, mindig kaptunk tőle drótot, csavart, lemezdarabot, és ha meg kellett valamit javítani, mindig segített. Közben rengeteget mesélt, mi meg hallgattuk.

A másik legkedvesebb szobrászunk Búza Barna volt, a szép lánya velünk egykorú. A műterme ajtaja legtöbbször nyitva állt, olyankor be lehetett hozzá állítani egyedül vagy akár csapatban is. Szlávicsot mindig munka közben találtuk, Búza Barna sokszor ráért, leült velünk, eljátszotta a csellóján a Tell Vilmos-indulót (soha mást), mesélt a horgászkalandjairól, a római időkről – római öszöndíjas volt a harmincas években –, hogyan udvarolt az abesszin alkirály lányának. Mindig jókedvű volt, elégedett, kiegyensúlyozott, talán ennek is köszönhette, hogy két hónap híján száz évet élt. Öregkori szép munkája a Kálvin téri Kálvin-szobor.

A szomszéd épületben Grantner Jenőnek volt műterme. Kellemetlen, visszaköszönni is alig hajlandó ember, arról szó sem lehetett, hogy a műtermébe betegyük a lábunkat. Mi, gyerekek nem szerettük, a mi értékrendünkben igen hátul állt. Persze mit sem tudtunk arról, hogy ő csinálta a Villányi úti Klebelsberg-emlékművet, ami megsérült a világháborúban, és csak 2001-ben rekonstruálták az eredeti részek fölhasználásával.

Grantner mellett Kuruc D. István lakott a családjával, két velemkorú gyerekekével, szóval hozzá is bejártunk. Magas, sötét hajú ember volt, mindig gyufaszál a szájában, talán cigaretta helyett. Tanyákat festett széles horizontú alföldi tájban, néha öt-hat képe száradt a házuk előtt félig készen, folytatásra várva. Velünk gyerekekkel nemigen állt szóba, de a fia és a lánya pajtásunk volt, tehát mégiscsak a köreinkhez tartozott.

Gyerekszerető műterem volt a Győri Dezsőé. A művészársadalom arisztokratikus köztársaságában, ahol például a Kossuth-díjas Csorba mester főúr

volt, Kuruc D. pedig kutyabőrös nemes, Győri megbecsült mesterembernek számított. Legnagyobb munkáját minden budapesti ismeri: ő faragta újjá a világháborúban tönkrement Erzsébet téri Danubius kutat. Hozzá sokszor bemehettünk, nézhettük, ahogy dolgozik. Egyszer kosztümös, csatos cipős férfialakot mintázott, és hogy lekössön minket, versenyt hirdetett: aki a legszebb cipőcsatot formálja meg agyagból, tíz forintot kap. Nem tudom, ki nyerte el a díjat, de biztosan nem én, arra emlékeznék.

Ott lakott Mikus Sándor is, vasmunkásból lett kétszeres Kossuth-díjas szobrász, a főiskolán generációk tanára. Az ő főműve ma már csak fényképen látható: övé volt a nevezetes Sztálin-szobor, a valós méretű gipszmodell ott készült a Százados úton, egy külön erre a célra emelt óriás műteremben. Azt is lebontották, de a fűben még meg lehet találni az egykori falak nyomát. Mikus mester különben mosolygós, közvetlen ember volt, leállt velünk, gyerekekkel focizni, kedveltük őt, nem foglalkoztunk a Sztálin-szoborral.

Pedig még a mi gyerekvilágunkban is jelen volt a politika. A mindenféle díjakkal kitüntetett, munkásör Farkas Aladár szobrászt például politikai alapon nem szerettük, azt hiszem, a felnőttek sem. Tudtuk, ki hallgatja a Szabad Európát, ki igazodik a hatalomhoz, és ki a rendszer kegyeltje (birodalmi művész, mondták akkoriban), de a mi gyerek-értékrendünkben ez másodlagos volt az illető személyiségéhez képest. A Kossuth-, sőt Lenin-díjas Kiss Istvánt, az MSZMP Központi Bizottsága és a szovjet Akadémia tagját, akinek rengeteg köztéri szobra közül utólag, fanyar dicsőség, négy is a Leninek és Kun Bélák közé került a Memento parkba, őt például jó embernek tartottuk, aki mindig segített a szüleinknek, ha kérték. Mikor Budapest egyesítésének a Margit-szigeten álló, négy és fél méter magas vörösréz emlékművét kalapálta, sokszor odaültem nézni, hogyan dolgozik, hiszen a szobrász, ha nagy ember is, maga kalapál. Hogy a munkája jó szobor-e vagy sem, ki-ki eldöntheti.

Makrisz Agamemnon, a görög-magyar kommunista szobrász (ő is Kossuth-díjas) csak néhány évig élt a Százados úti művésztelepen, aztán a budai Várban kapott kétszintes műteremlakást. A felesége, maga is jeles művész, francia volt, Klió lányával otthon franciául beszéltek, *viens manger*, gyere enni, ma is cseng a fülemben. Járátták a Vaillant gyerekújságot, a többiekkel órákig nézegettük náluk Pif és Pifou képregényes történetét anélkül, hogy a *zioupl!*-on és *brrr!*-on kívül egy szót is értettünk volna.

Szabó Iván szobrász, évtizedeken át a Képzőművészeti Főiskola tanára, mellesleg igazolt díjugrató és professzionális népitáncos, a híres Muharay, majd a Honvéd Népi Együttes táncosa, vezetője és koreográfusa az egyik legbarátságosabb lakója volt a művésztelepnek. Gábor Móric lányát vette el, a fia és az unokája is szobrász lett. Iván bácsi nagy anekdotázó volt, a gyerekekkel szívesen szóba állt, a műtermébe is bemehettünk.

És még mennyien, Balázs István, Kamotsay István, Antal Károly, Pándi Kiss János, Kutassy Ferenc, Tóth B. László, Stöckert Károly, Ungvári Lajos, Eigel István, Kákonyi István, Herczeg Klára, mind egy-egy már lezárt címszó a magyar művészettörténetben. Nekünk, gyerekeknek akkor csak Laci bácsi, Barna bácsi, bejöhetünk egy kicsit? Emlékeimben bármikor bemehetek ma is.